

УДК 94(100): 930(560)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.132.1.05>

А. Макаревич, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВАКФ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У СВІТЛІ ТУРЕЦЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

В статті досліджено традиційний мусульманський інститут вакфу в Османській імперії у світлі турецької історіографії. Проаналізовано погляди турецьких істориків щодо причин заснування вакфів, питання місця і ролі вакфів в економічному, соціальному і культурному житті імперії османів, взаємостосунків адміністрації вакфів і влади, особливостей функціонування інституту в різних географічних ареалах їхнього місцезнаходження. Розглянуто основні підходи і тенденції турецьких дослідників до вивчення вакфів з 1930-х років (часу появи перших праць про вакфи Османської імперії в Турецькій Республіці) до сьогодні. Акцентовано на головних досягненнях турецької історіографії з зазначеного питання. Вказано на об'єктивність дослідження даного інституту, як важливої складової османської цивілізації. Аналіз турецької історіографії про вакфи проведено за принципами проблемно-хронологічного методу, що пояснюється усталеною в Туреччині традицією проблемного підходу до вивчення інституту вакфу.

Ключові слова: Османська імперія, вакф, турецька історіографія.

Османська імперія впродовж шести століть була активним гравцем міжнародної політики. Завдяки своїм широкому володінням на двох континентах держава османів здійснювала значний вплив на суспільно-політичний та економічний розвиток країн Європи і Азії. Османські завоювання та блиск Високої Порти ставали об'єктом досліджень багатьох поколінь істориків з різних країн. Проте, головним чином, досліджувалися питання зовнішньої політики, соціально-економічних протиріч і військової історії. Певна односторонність наукового інтересу пояснюється не лише європоцентризмом дослідників, а й не розумінням основ і особливостей суспільного життя Османської імперії. Тривалість існування держави османів переконує, що вона не була лише агресивною руйнівною силою, яка не здатна на продуктивну творчість. До того ж, в надрах імперії сформувалися та розквітали унікальні інститути та явища, які дозволяли співіснувати в межах однієї держави різним соціальним групам і народам, згладжуючи суспільні протиріччя та міжетнічні суперечки. Одним з таких був вакф – традиційний мусульманський інститут, який фіксується ще в VII столітті в мусульманській практиці, що дозволяв знижувати градус соціальної напруги і дбав про моральне здоров'я суспільства. Однак, в Османській імперії вакф набуває нового значення і забезпечує регулювання суспільної справедливості поза державним впливом. Не зважаючи на це, проблема становлення і формування вакфів в Османській імперії тривалий час залишалася поза увагою не лише іноземних, а й турецьких дослідників. Систематичні та глибокі дослідження вакфу розпочалися у Туреччині лише в середині XX століття, а світова історіографія зазначеного питання так і залишилася у зародковому стані. Хоча розуміння природи вакфу, шляхів та механізмів його виникнення, дозволить краще зрозуміти османсько-турецьку цивілізацію. Саме тому вивчення наукової спадщини турецьких дослідників при аналізі вакфів є вкрай необхідним для розвитку османістики та тюркології.

Як уже зазначалося, турецька історіографія вакфів почала формуватися у другій половині XX ст. Важливу роль у цьому процесі відіграла фундація спеціалізованого періодичного видання "Журнал вакфів" ("Vakıflar dergisi"), який поклав початок систематичного вивчення історії вакфів Османської імперії. І хоча перший номер журналу було опубліковано ще у 1938 році, але регулярно він почав виходити лише з 1970 року. За перші 32 роки існування видання з'явилося лише кілька номерів. Така нестабільність пояснюється складним економічним і соціальним становищем країни через II Світову війну. Виклики цього часу диктували дослідникам свої умови і задачі для вирішення, що не дозволяло активізувати вивчення вакфів у цей період. Однак, неодмін-

ним позитивом було те, що завдяки появі потужної платформи для публікації результатів наукових пошуків, серед істориків вакфу було започатковано жваву дискусію щодо різноманітних проблемних питань функціонування цього інституту.

У першій половині XX століття вакфи розглядалися дослідниками в основному з правового аспекту явища, досліджуючи законодавче підґрунтя формування і функціонування вакфового майна. Глибоке вивчення вакфів з 1970-х років призвело до гарячих суперечок та поляризації наукових поглядів. Дискусії велись в площині різної природи заснування вакфів, аспектів їхнього функціонування, впливу на економічне і соціальне життя Османської імперії, а також місця у турецькому суспільстві та культурі. Частина дослідників брали за основу своїх суджень адміністративний аспект, інші звертались до соціально-економічного або культурно-географічного критеріїв вивчення вакфів.

Один із засновників "Журналу вакфів" Б. Йедйилдиз, вказуючи на значну кількість поглядів [41], запропонував певну класифікацію підходів щодо проблеми вакфів у турецьких дослідженнях. Відповідно до методології вивчення інституту ним було згруповано історіографію за такими напрямками: хронологічно-горизонтальний, географічно-вертикальний і комплексний. За інтерпретацією вченого, перший підхід розглядає вакф, як комплексне явище, в окремо взятий історичний період. В другому домінує підбір та аналіз історичного матеріалу про вакфи на певній території, з перенесенням висновків на всю територію Османської імперії. В основі третього підходу лежить принцип відбору певних універсальних комплексів, які могли б репрезентувати роботу всіх вакфових установ країни. Б. Йедйилдиз окреслив шляхи аналізу історіографії вакфів, акцентуючи увагу на методологічних принципах. Запропоновані дослідником методи вивчення залишаються дискусійними і складними для розуміння, що актуалізує пошуки вирішення проблеми систематизації та класифікації турецької історіографії. Саме тому дана стаття базуватиметься на проблемно-хронологічному методі аналізу історіографії.

Одним з основоположників дослідження османського вакфу став Ф. Кьопрюлю, який займався питаннями історичної цінності установ, правових особливостей функціонування і законодавчих змін, які відбувались впродовж тривалого часу і впливали безпосередньо на становище вакфів в імперії [22]. У п'ятдесятих і шістдесятих роках дослідники продовжували ставити у центр вивчення правовий аспект генези і функціонування вакфів. Саме з такого погляду досліджував установи А. Беркі [5].

У сімдесятих роках до вивчення історії вакфів почала звертатись значно більша кількість науковців, що розгорнуло жваву дискусію, розширило коло теоретич-

них проблем. З цього часу активніше з'являються праці, присвячені вакфам певного географічного регіону. Х. Келеш дослідив вакфи у XVI ст. на території міста Ерзурум [21]. Однак, правова сторона вакфів також продовжувала розвиватись. Проблематика майнових питань висвітлена у дослідженні Н. Чагатая [7].

Великий вплив на розвиток дослідження вакфів справили І. Атеш, який у вісімдесятих роках XX ст. почав звертатись до абсолютно нових аспектів роботи цього інституту. Його дослідження присвячені проблемам освітніх і соціальних послуг, які надавались у вакфових установах [3, 4]. Саме тоді увага дослідників загострюється на проблемі "кюлліє" – безпосередньо самих комплексів, які були побудовані, як вакф. Дослідники піднімають питання причин заснування кюлліє, адміністративні принципи функціонування, їхнє економічне і соціальне значення, розглядають послуги, які надавались населенню і т.д. Серед таких досліджень виділяються своєю фундаментальністю праці А. Улучама [38], Х. Аджуна [1], М. Ондера [26].

На початку вісімдесятих років XX ст. історик Б. Йедійилдиз підняв питання ролі вакфів у соціальній системі турецького суспільства [44]. Проблема вакфу, як важливого елементу благодійності – обов'язку кожного мусульманина, стала ключевим теоретичним питанням наукових пошуків вченого [40-43]. Червоною лінією у працях про вакфи в Османській імперії Б. Йедійилдиза проходить поняття *hayır* (добро), яке стояло в центрі філософського обґрунтування утворення благодійних установ. Бахаєддін Йедійилдиз розкриває суть функціонування вакфів через три основоположних поняття: *hayrat* (добро), *akarat* (нерухоме майно) і *vakıf* (установи з надання послуг). Автор приходить до висновку, що сила османського періоду історії Туреччини полягала у дотриманні принципів, які і на сьогоднішній день є найвищими ціннісними орієнтирами людства, – благодійність, взаємодопомога і людяність. У турецькій культурі під благодійністю малися на увазі усі види діяльності і поведінки, що спрямовані на досягнення щастя в обох світах у душі солідарності. Саме система вакфів є найяскравішим прикладом піднесення доброчесних правил поведінки у суспільстві.

Наприкінці 1980-х років до історії вакфів звертається турецький дослідник Н. Озтюрк, який присвятив цій проблематиці основну увагу своєї наукової діяльності. У його дослідженнях піднімається широке коло проблемних питань, що стосуються ролі вакфів у творенні Анкари [29], концепції творення вакфів [33], функціонування окремих кюлліє [30, 32], місця вакфів у ісламській і турецькій культурі [31].

Важливим для вивчення історії вакфів є питання їхнього заснування на території захоплених османами землях, в яких традиційно сповідували християнство. Першим цей пробіл у дослідженні намагався заповнити І. Юксель [46], який аналізує питання будівництва вакфів в Болгарії та їхній вплив на політику ісламізації. Пізніше, в середині 1990-х років, намічений І. Юкселем шлях продовжив інший дослідник – Х. Мемішоглу [24].

У 1990-х роках не втратила своєї актуальності проблема функціонування окремих кюлліє. Цьому аспекту присвячені праці К. Шахіна [34], Ф. Мюдеррісаоглу [25], М. Озкарджи [28], М. Денкташа [11]. Корифей історичної науки Туреччини Г. Іналджик звертався до ролі вакфів у розвитку османських міст [18].

Наприкінці XX ст. починають розвиватись і нові тенденції у дослідженнях вакфів. Зокрема, історики активніше звертають увагу на різну природу їхнього створення і форм функціонування. Доходам і грошовому забезпеченню функціонування вакфів присвячено дослі-

дження М. Чизакча [10]. Традиційні для турецької історіографії правові питання роботи вакфів продовжили розглядати у 1990-х роках А. Акгюндюз [2].

Також на рубежі XX – XXI ст. особливо яскраво проявила себе нова тенденція у турецькій історіографії. Дослідники, які писали про соціально-економічне життя Османської імперії або про історію османської цивілізації загалом, почали включати до своїх узагальнень вакфи [16; 17]. Цим наукова спільнота визнала, що вакфи наклали сильний відбиток на всі сторони життя османського суспільства. А відповідно поставила вакфи в один ряд із найважливішими явищами турецької історії.

Започатковані тенденції і підходи до вивчення вакфів у XIX ст. продовжили розвиватись у XXI ст. Цивілізаційний підхід до розгляду вакфів, що почав широко застосовуватись в кінці XX ст., на початку XXI ст. підхопив і розвинув турецький історик З. Казиджи [20]. В центр своїх наукових пошуків він поставив питання вагомості внеску вакфів у становлення і розвиток османської цивілізації.

Варто відмітити, що у XX ст. проблема функціонування вакфів в османських віддалених провінціях, залишалася білою плямою у турецькій історії. Однак, ця ситуація почала змінюватись у XXI ст. Дослідник А. Більгілі висвітлює історію османських вакфів на території Ірану, Азербайджану і Вірменії [6]. Особливу увагу приділив питанням роботи вакфів на території анатолійського бейліку Х. Юксель [45]. Вакфам турецького району Бесні присвятив дослідження Ф. Сойлемез [37], району Шерін – Н. Юркмез [39]. І. Сезгін обрав для дослідження вакфи в районі Дельвіне, який нині належить Албанії [36]. Вакфи у близьких географічно один до одного містах Алеппо і Антак'я проаналізовані у розвідках Е. Чакара [8, 9]. Особливе місце у турецькій історіографії посідає Ш. Меміш, який висвітлює проблему соціального статусу засновників вакфів у місті Едірне у XVII – XVIII ст. [23]. Проблему ісламізації чорноморського регіону через політику заснування там вакфів розглядав М. Фатса [13]. Одне з останніх досліджень присвячено вакфовому кварталу в Єрусалимі [15], що дає поштовх розвитку нового типу досліджень з історії вакфів – окремим районам, які було утворено внаслідок успішної діяльності там вакфів.

В перше десятиліття XXI ст. дослідники почали все більше піднімати питання економічної сторони роботи вакфів. Започаткував цю тенденцію К. Орбай, праці якого є прикладом економічного напрямку досліджень. Вчений спирається на потужний масив різноманітних джерел, які висвітлюють фінансову сторону діяльності вакфів. Дослідник пропонує своє бачення наслідків політики втручання у фінансові справи вакфів з боку влади. К. Орбай вказує на те, що вакфи не рідко виступали грошовим донором для центральної скарбниці, що зводило до нуля їхні власні матеріальні ресурси. Пильний контроль державних інституцій за фінансовими справами благодійних організацій призводив до бюрократизації системи і у наслідку – занепаду вакфів [27].

На зламі тисячоліть з'явилися не лише нові тенденції і підходи, а й формуються нові концепції. Зокрема, обґрунтовується ідея, що вакф – традиційний мусульманський інститут з'являється майже паралельно з самою релігією, тобто у VII ст. Фінікові сади Пророка Мухаммада, які він віддав мусульманам у Медині, вважаються предтечою появи вакфів. У дослідженні турецького історика А. Ертема висловлено ідею, що вакфи були відомі туркам ще у домусульманський час і є власне тюрко-турецьким явищем [12, s. 32].

В останні роки продовжуються дослідження біографій та світогляду меценатів та фундаторів вакфів. Осо-

блива увага приділяється коронованим особам та високопоставленим придворним, що пояснюється ширшою джерельною базою. Найменш вивченою в цьому напрямку є тема засновників вакфів, які не належали до султанської сім'ї і не займали високих адміністративних посад при османському дворі. Серед низки досліджень окремо можна виділити працю, де об'єктом вивчення виступають османські митці, що ставали засновниками і меценатами вакфів [19].

Окремої уваги заслуговує праця Е. Сарічаоглу [35], в якій автор висвітлює ті аспекти функціонування вакфів, навколо яких точаться найбільші дискусії. Зокрема, моральна сторона будівництва вакфів; бюрократизація вакфової системи, що потягнуло за собою падіння всієї імперії; запобігання переміщенню товарів через вакфи; перехід землі у власність держави шляхом вакфів; створення вакфів як запобіжного заходу проти розподілу майна і конфіскації; шкода культурі і науці зі сторони вакфів. У дослідженні автор намагається критично підійти до вищезазначених питань і дійти до об'єктивного висновку.

Тематика вакфів залишається у ХХІ ст. невід'ємною частиною праць із соціально-економічного ладу Османської імперії [14]. У подібних дослідженнях історії вакфів торкаються комплексно, наголошуючи на їхній важливості у соціальному і економічному житті імперії через надання благодійних соціальних послуг мусульманській общині. Автори відзначають, що завдяки вакфам держава економила колосальні кошти на підтримку міських комунікацій, освоєнні новопідкорених територій і підтримку загального високого статусу імперії. Користуючись великими надходженнями з різних фінансових ресурсів, таких, як великі сільськогосподарські землі, млини у сільській місцевості, торгівельні пункти, готелі, бані і різноманітні майстерні у містах, вакфи були потужною економічною силою. Окрему увагу історики звертають на те, що завдяки значній купівельній спроможності вакфи відігравали центральну роль в економічному житті як конкретних регіонів, так і імперії загалом. Таким чином, держава могла економити значні кошти зі своєї скарбниці на соціальний сектор.

З огляду на вищесказане, можна стверджувати, що турецькі історики розробили методи вивчення традиційного мусульманського інституту вакфу. В своїх дослідженнях звертали достатню велику увагу проблемам генези і подальшого розвитку османських вакфів. Головною рисою робіт турецької історіографії є глибокий аналіз джерел і осмислення історичних фактів. Вивчення історії вакфів розпочалось ще у другій чверті ХХ ст., але справжній поштовх відбувся з 1970-х років. Саме з цього часу систематично виходить основне спеціалізоване періодичне видання "Журнал вакфів", який дозволяє не перериватись науковій дискусії серед істориків вакфу. Постійно з'являються нові підходи і тенденції у вивченні вакфів, які інтенсифікують хід досліджень різних проблем галузі. Великим надбанням турецької історіографії є тенденція до дослідження вакфів із цивілізаційного підходу, як важливого і впливового соціального інституту. Силами турецьких істориків проблему вакфів було поставлено в центр розвитку османської цивілізації, зрівняно з найважливішими її явищами. Науковою спільнотою Туреччини висунуто важливу ідею, що саме унікальні соціальні інститути Османської імперії забезпечили їй на довгі шість століть авторитетне право голосу у міжнародній політиці, а також дозволили контролювати високий рівень соціального спокою всередині країни. На сьогоднішній день турецькими дослідниками розглянуто широке коло теоретичних проблем, однак в зародковому стані в турецькій історіо-

графії залишається проблема порівняння мусульманського і османського вакфів, етнічні особливості функціонування цього інституту в Османській імперії, безпосередній вплив тюрксько-кочової, перської і арабомусульманської традицій на формування систем благодійності і соціального забезпечення в державі османів, що потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Acun H. Manisa İshak Çelebi Külliyesi / H. Acun. // Vakıflar Dergisi. – 1985. – № 19. – S. 127-146.
2. Akgündüz A. Osmanlı Hukukunda Tahsisat Kabilinden Vakıflar ve Konuyla İlgili Kanunî'ye Takdim Edilen Bir Risale / A. Akgündüz. // Vakıflar Dergisi. – 1990. – № 21. – S. 5-22.
3. Ateş İ. Hayrı ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar / İ. Ateş. // Vakıflar dergisi. – 1982. – № 15. – S. 55-88.
4. Ateş İ. Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları / İ. Ateş. // Vakıflar Dergisi. – 1982. – № 14. – S. 29-100.
5. Berki A. Hukuki ve İçtimai Bakımdan Vakıf / A. Berki // Vakıflar Dergisi. – 1962. – № 5. – S. 9-14.
6. Bilgili A.S. İran, Azerbaycan, Ermenistan Gürcistan'da Osmanlı Vakıfları: (XVI – XVIII. yüzyıllar) / A. S. Bilgili. – Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2011. – 422 s.
7. Çağatay N. İslam'da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi / N. Çağatay. // Vakıflar dergisi. – 1977. – № 11. – S. 1-6.
8. Çakar E. 16. Yüzyılda Antakya Vakıfları (1550 Tarihli Evkaf Defterine Göre) / E. Çakar. // Vakıflar dergisi. – 2015. – № 43. – S. 9-40.
9. Çakar E. 16. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Hüsreviye Külliyesi / E. Çakar. // Vakıflar dergisi. – 2014. – № 41. – S. 67-96.
10. Çizakça M. Awqaf in history and its implications for modern islamic economies / M. Çizakça. // Islamic Economic Studies. – 1998. – Vol. 6. – № 1. – P. 43-73.
11. Denктаş M. İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi / M. Denктаş. // Vakıflar dergisi. – 1997. – № 26. – S. 193-224.
12. Ertem A. Osmanlıdan Günümüze Vakıflar / A. Ertem. // Vakıflar dergisi. – 2011. – № 36. – S. 25-66.
13. Fatsa M. Niksar Yöresindeki Ahı Vakıflarının Karadeniz Bölgesi'nin İskanı ve İslamlaşmasındaki Rolü / M. Fatsa. // Vakıflar dergisi. – 2013. – № 39. – S. 27-40.
14. Genç M. Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar / M. Genç. // Vakıflar dergisi. – 2014. – № 42. – S. 9-18.
15. Güneş H.H. Kudüs'te Bir Vakıf Mahalle: Sekiz Yüz Yıllık Meğâribe Mahallesi ve Serencamı / H. H. Güneş. // Vakıflar dergisi. – 2015. – № 44. – S. 9-38.
16. Halaçoğlu Y. XVI ve XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı. / Y. Halaçoğlu. – Ankara: TTK. Yay. 1995. – 258 s.
17. İhsanoğlu E. Osmanlı Medeniyeti Tarihi / E. İhsanoğlu. – İstanbul: Feza yay. 1999. – 849 s.
18. İnalçık H. İstanbul: an Islamic City / H. İnalçık // Journal of Islamic Studies. – 1990. – Vol. 1. – P. 1-23.
19. Kaya M. Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği) / M. K. Kaya. // Vakıflar dergisi. – 1995. – № 42. – S. 35-50.
20. Kazıcı Z. Osmanlı Vakıf Medeniyeti / Z. Kazıcı. – İstanbul: Bilge Yay. 2003. – 266 s.
21. Keleş H. Erzurum vakıfları : H. 988 (M. 1580-1581) tarihli Erzurum evkaf defterine göre / H. Keleş. – Ankara: Bizim Büro, 2000. – 217 s.
22. Köprülü F. Vakıflar Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü / F. Köprülü. // Vakıflar dergisi. – 1940. – № 2. – S. 1-36.
23. Memiş Ş. 17 ve 18 Yüzyıllarda Edirne'de Vakıf Kurucularının Toplumsal Statülerine İlişkin Bazı Tespitler / Ş. Memiş. // Vakıflar dergisi. – 2011. – № 36. – S. 67-86.
24. Memişoğlu H. Bulgaristan'da Cemaati İslamiye ve Vakıf Kurumları / H. Memişoğlu. // Vakıflar dergisi. – 1995. – № 25. – S. 297-308.
25. Müserrisoğlu F. Edirne II.Bayezid Külliyesi / F. Müserrisoğlu. // Vakıflar dergisi. – 1991. – № 22. – S. 151-198.
26. Önder M. Seydişehir'de Seyyid Harun Külliyesi, Vakıfları ve Bânisi / M. Önder. // Vakıflar dergisi. – 1988. – № 22. – S. 13-28.
27. Orbay K. Account books of the imperial waqfs (charitable endowments) in the Eastern Mediterranean (15th to 19th centuries) / K. Orbay // Accounting Historians Journal. – 2013. – № 1. – P. 31-50.
28. Özkarcı M. Gaziantep Lala Mustafa Paşa Külliyesi / M. Özkarcı. // Vakıflar dergisi. – 1995. – № 25. – S. 39-66.
29. Öztürk N. Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü / N. Öztürk. // Vakıflar dergisi. – 1988. – № 20. – S. 329-346.
30. Öztürk N. Bayazitoğulları Vakıfları / N. Öztürk. // Vakıflar dergisi. – 1999. – № 24. – S. 45-60.
31. Öztürk N. İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar / N. Öztürk. // Vakıflar dergisi. – 2005. – № 24. – S. 7-20.
32. Öztürk N. Koca Mustafa Paşa Vakıfları ve Külliyesi / N. Öztürk. // Vakıflar dergisi. – 2004. – № 28. – S. 7-76.
33. Öztürk N. Yeni Vakıfların Amaç Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler / N. Öztürk. // Vakıflar dergisi. – 1998. – № 25. – S. 291-296.
34. Şahin K. Ankara'da Melike Hatun Vakıfları / K. Şahin. // Vakıflar dergisi. – 1991. – № 22. – S. 77-82.
35. Sarıcaoglu E. Osmanlı Vakıfları Hakkındaki Tartışmalar / E. Sarıcaoglu. // Vakıflar dergisi. – 2007. – № 30. – S. 51-60.

36. Sezgin İ. Osmanlı Döneminde Delvine Vakıfları / İ. Sezgin. // Vakıflar dergisi. – 2011. – № 36. – S. 1-24.
37. Söylemez F. Rişvanzade Ömer Paşa'nın Besni'deki Vakfı / F. Söylemez. // Vakıflar dergisi. – 2013. – № 40. – S. 87-98.
38. Uluçam A. Oltu'da Arslanpaşa Külliyesi / A. Uluçam. // Vakıflar dergisi. – 1983. – № 17. – S. 93-108.
39. Ürkmez N. Şiran Vakıfları / N. Ürkmez. // Vakıflar dergisi. – 2015. – № 44. – S. 73-94.
40. Yediyıldız B. Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri / B. Yediyıldız // Vakıflar dergisi. – 1988. – № 20. – S. 403-408.
41. Yediyıldız B. Turkish Wakf, or Turkish System of Charities in The Ottoman Era / B. Yediyıldız // The Great Ottoman-Turkish Civilisation / Ed. K. Çiçek. – Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000. – C. III. – S. 763-789.
42. Yediyıldız B. Institution du waqf au XVIIIe siècle en Turquie – étude socio-historique / B. Yediyıldız. – Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, 1985. – 405 p.
43. Yediyıldız B. İslâm'da vakıf / B. Yediyıldız // Yediyıldız B. Doğuşundan günümüze Büyük İslâm Tarihi. – İstanbul: Çağ Yayınları, 1989. – C. 14. – S. 19-68.
44. Yediyıldız B. Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü / B. Yediyıldız. // Vakıflar dergisi. – 1982. – № 14. – S. 1-28.
45. Yüksel H. Anadolu Beyliklerinde Vakıflar / H. H. Yüksel. // Vakıflar dergisi. – 2007. – № 30. – S. 35-50.
46. Yüksel İ.A. Bulgaristan'da Türk Mimari Eserleri Vakıfları ve Bânisi / İ. A. Yüksel. // Vakıflar dergisi. – 1988. – № 20. – S. 467-474.

References

- ACUN, H. (1985) Manisa İshak Çelebi Külliyesi. *Vakıflar Dergisi*, 19, 127-146.
- AKGÜNDÜZ, A. (1990) Osmanlı Hukukunda Tahsisat Kabilinden Vakıflar ve Konuyla İlgili Kanunî'ye Takdim Edilen Bir Risale. *Vakıflar Dergisi*, 21, 5-22.
- ATEŞ, İ. (1982) Hayrı ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar. *Vakıflar dergisi*, 15, 55-88.
- ATEŞ, İ. (1982) Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları. *Vakıflar dergisi*, 14, 29-100.
- BERKİ, A. (1962) Hukuki ve İctimai Bakımdan Vakıf. *Vakıflar Dergisi*, 15, 9-14.
- BİLGİLİ, A. S. (2011) *İran, Azerbaycan, Ermenistan Gürcistan'da Osmanlı Vakıfları: (XVI – XVIII. yüzyıllar)*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- ÇAĞATAY, N. (1977) İslam'da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi. *Vakıflar dergisi*, 11, 1-6.
- ÇAKAR, E. (2015) 16. Yüzyılda Antakya Vakıfları (1550 Tarihli Evkaf Defterine Göre). *Vakıflar dergisi*, 43, 9-40.
- ÇAKAR, E. (2014) 16. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Hüsviye Külliyesi. *Vakıflar dergisi*, 41, 67-96.
- ÇİZAKÇA, M. (1998) Awqaf in history and its implications for modern islamic economies. *Islamic Economic Studies*, 6 (1), 43-73.
- DENKTAŞ, M. (1997) İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi. *Vakıflar dergisi*, 26, 193-224.
- ERTEM, A. (2011) Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. *Vakıflar dergisi*, 36, 25-66.
- FATSA, M. (2013) Niksar Yöresindeki Ahı Vakıflarının Karadeniz Bölgesi'nin İskanı ve İslamlaşmasındaki Rolü. *Vakıflar dergisi*, 39, 27-40.
- GENÇ, M. (2014) Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar. *Vakıflar dergisi*, 42, 9-18.
- GÜNEŞ, H. H. (2015) Kudüs'te Bir Vakıf Mahalle: Sekiz Yüz Yıllık Meğâribe Mahallesi ve Serencamı. *Vakıflar dergisi*, 44, 9-38.
- HALAÇOĞLU, Y. (1995) XVI ve XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı. Ankara: TTK. Yay.
- İHSANOĞLU, E. (1999) *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Feza yay.

- INALCIK, H. (1990) İstanbul: an Islamic City. *Journal of Islamic Studies*, 1, 1-23.
- KAYA, M. (1995) Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği). *Vakıflar dergisi*, 42, 35-50.
- KAZICI, Z. (2003) *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yay, 2003.
- KELEŞ, H. (2000) *Erzurum vakıfları: H. 988 (M. 1580-1581) tarihli Erzurum evkaf defterine göre*. Ankara: Bizim Büro.
- KÖPRÜLÜ, F. (1940) Vakıflar Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü. *Vakıflar dergisi*, 2, 1-36.
- MEMİŞ, Ş. (2011) 17 ve 18 Yüzyıllarda Edirne'de Vakıf Kurucularının Toplumsal Statülerine İlişkin Bazı Tespitler. *Vakıflar dergisi*, 36, 67-86.
- MEMİŞOĞLU, H. (1995) Bulgaristan'da Cemaati İslamiye ve Vakıf Kurumları. *Vakıflar dergisi*, 25, 297-308.
- MÜSERRİSOĞLU, F. (1991) Edirne II.Bayezid Külliyesi. *Vakıflar dergisi*, 22, 151-198.
- ÖNDER, M. (1988) Seydişehir'de Seyyid Harun Külliyesi, Vakıfları ve Bânisi. *Vakıflar dergisi*, 22, 13-28.
- ORBAY, K. (2013) Account books of the imperial waqfs (charitable endowments) in the Eastern Mediterranean (15th to 19th centuries). *Accounting Historians Journal*, 1, 31-50.
- ÖZKARCI, M. (1995) Gaziantep Lala Mustafa Paşa Külliyesi. *Vakıflar dergisi*, 25, 39-66.
- ÖZTÜRK, N. (1988) Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü. *Vakıflar dergisi*, 20, 329-346.
- ÖZTÜRK, N. (1999) Bayazıtöğluları Vakıfları. *Vakıflar dergisi*, 24, 45-60.
- ÖZTÜRK, N. (2005) İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar. *Vakıflar dergisi*, 24, 7-20.
- ÖZTÜRK, N. (2004) Koca Mustafa Paşa Vakıfları ve Külliyesi. *Vakıflar dergisi*, 28, 7-76.
- ÖZTÜRK, N. (1998) Yeni Vakıfların Amaç Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler. *Vakıflar dergisi*, 25, 291-296.
- ŞAHİN, K. (1991) Ankara'da Melike Hatun Vakıfları. *Vakıflar dergisi*, 22, 77-82.
- SARICAOĞLU, E. (2007) Osmanlı Vakıfları Hakkındaki Tartışmalar. *Vakıflar dergisi*, 30, 51-60.
- SEZGIN, İ. (2011) Osmanlı Döneminde Delvine Vakıfları. *Vakıflar dergisi*, 36, 1-24.
- SÖYLEMEZ, F. (2013) Rişvanzade Ömer Paşa'nın Besni'deki Vakfı. *Vakıflar dergisi*, 40, 87-98.
- ULUÇAM, A. (1983) Oltu'da Arslanpaşa Külliyesi. *Vakıflar dergisi*, 17, 93-108.
- ÜRKMEZ, N. (2015) Şiran Vakıfları. *Vakıflar dergisi*, 44, 73-94.
- YEDİYILDIZ, B. (1988) Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri. *Vakıflar dergisi*, 20, 403-408.
- YEDİYILDIZ, B. (2000) Turkish Wakf, or Turkish System of Charities in The Ottoman Era. In: K. Çiçek (ed.) *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*. Vol. 3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, pp. 763-789.
- YEDİYILDIZ, B. (1985) *Institution du waqf au XVIIIe siècle en Turquie – étude socio-historique*. Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- YEDİYILDIZ, B. (1989) *İslâm'da vakıf. In: B. Yediyıldız, ed. Doğuşundan günümüze Büyük İslâm Tarihi*. Vol. 14. İstanbul: Çağ Yayınları, 1989, pp. 19-68.
- YEDİYILDIZ, B. (1982) Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü. *Vakıflar dergisi*, 14, 1-28.
- YÜKSEL, H. (2007) Anadolu Beyliklerinde Vakıflar. *Vakıflar dergisi*, 30, 35-50.
- YÜKSEL, İ. (1988) Bulgaristan'da Türk Mimari Eserleri Vakıfları ve Bânisi. *Vakıflar dergisi*, 20, 167-474.

Надійшла до редакції

A. Makarevych, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

A WAQF IN THE OTTOMAN EMPIRE IN THE TURKISH HISTORIOGRAPHY

In this paper we investigate the traditional Muslim institution of a waqf in the Turkish historiography. Particular attention is paid to the views of Turkish historians on the reasons for the foundation of a waqf, its place and role in the economic, social and cultural life of the Ottoman Empire, as well as on the relationship between the waqf administration and the government, the functioning of this institute in the various geographical areas. We distinguish and analyze the main approaches of Turkish researches to this topic from 1930s (the time of occurrence of the first works on Waqf of the Ottoman Empire in the Turkish Republic) to the present day. Then we outline the main achievements of the Turkish historiography. In our opinion, researchers were objective enough while stating that a waqf was an important part of the Ottoman civilization. We have chosen a problem-chronological approach to the analysis of the Turkish historiography as a problematic approach has already a great tradition in Turkey.

Key words: Ottoman Empire, waqf, Turkish historiography.